

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA TALABALARNI GAPIRISH KO'NIKMALRINI IVOJLANTIRISHNI METODIK ASOSLARI

Shaxnoza Xakimjanovna Yusupaliyeva

Katta o'qituvchisi, Oriental Universiteti, O'zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy tillarni o'qitish jarayonida talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik asoslari tahlil qilinadi. Gapirish kompetensiyasini shakllantirishda kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, juftlik va guruhli ishlash, rol o'yinlari hamda muammoli vaziyatlardan foydalanishning ahamiyati yoritiladi. Talabalarning og'zaki nutq faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va real muloqot muhitini yaratishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik texnologiyalar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari xorijiy til ta'limida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xorijiy til ta'limi, gapirish ko'nikmasi, kommunikativ kompetensiya, kommunikativ yondashuv, og'zaki nutq, til o'qitish metodikasi.

Abstract: This article examines the methodological foundations of developing students' speaking skills in foreign language teaching. It highlights the importance of communicative language teaching, interactive methods, pair and group work, role-playing activities, and problem-based tasks in fostering speaking competence. The study also discusses effective pedagogical technologies and strategies aimed at increasing students' oral participation, promoting independent thinking, and creating authentic communication environments. The findings emphasize the significance of developing communicative competence and improving the overall effectiveness of foreign language education through learner-centered approaches.

Keywords: foreign language teaching, speaking skills, communicative competence, communicative approach, oral communication, language teaching methodology.

Kirish qismi: Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni mukammal o'rganish va ularda erkin muloqot qila olish zamonaviy mutaxassislar uchun muhim talablardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish xorijiy til ta'limining asosiy maqsadlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Til o'rganishning tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish kabi asosiy ko'nikmalari orasida gapirish ko'nikmasi talabalarning real muloqot jarayonida o'z fikrlarini erkin va ravon ifoda etishida muhim o'rin tutadi.

Oriental universitetida ham xorijiy tillarni o'qitish jarayonida talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Universitetda qo'llanilayotgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, juftlik va guruhlarda ishlash, munozaralar, taqdimotlar hamda rolli o'yinlar talabalarning og'zaki nutq faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bunday metodlar talabalarda nafaqat til bilimlarini mustahkamlash, balki ularni amaliy muloqotda qo'llash ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shunga qaramay, ko'plab talabalar ingliz tilida erkin gapirish jarayonida ayrim qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Xususan, lug'at boyligining yetarli emasligi, grammatik xatolardan qo'rqish, nutqiy amaliyotning kamligi hamda haqiqiy kommunikativ muhitning yetishmasligi gapirish ko'nikmasining samarali rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Mazkur holat xorijiy til ta'limida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik asoslarini chuqur o'rganish va samarali usullarni aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Ushbu maqolaning maqsadi xorijiy tillarni o'qitishda talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik asoslarini tahlil qilish hamda Oriental universiteti tajribasi misolida samarali pedagogik yondashuvlarni yoritishdan iborat. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida xorijiy til ta'limi samaradorligini oshirish va talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlil va muhokama: Xorijiy tillarni o'qitishda talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy metodikaning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda tilni o'rganish jarayoni grammatik qoidalarni yodlash yoki lug'at boyligini oshirish bilan cheklanib qolmay, balki talabaning real kommunikativ

vaziyatlarda o'z fikrini erkin va ravon ifoda eta olish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan. Shu sababli, xorijiy til ta'limida gapirish ko'nikmasini rivojlantirish bo'yicha turli nazariyalar va metodik yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Amerikalik tilshunos Dell Hymes (1972) kommunikativ kompetensiya nazariyasini ilgari surib, tilni o'rganishda grammatik bilimlarning o'zi yetarli emasligini ta'kidlagan. Olimning fikricha, o'quvchi til vositalaridan qachon, qayerda va qanday foydalanishni ham bilishi kerak. Hymes shunday yozadi: "A child acquires competence as to when to speak, when not, and as to what to talk about with whom, when, where, in what manner" ("Bola qachon gapirish, qachon gapirmaslik, kim bilan, qachon va qanday tarzda muloqot qilish kerakligini ham o'zlashtiradi"). Ushbu fikr xorijiy til o'qitishda talabalarning muloqotga kirishish qobiliyatini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Keyinchalik Canale va Swain (1980) kommunikativ kompetensiya modelini yanada takomillashtirib, uni grammatik, sotsiolingvistik, diskurs va strategik kompetensiyalarga ajratdilar. Ularning tadqiqotlari gapirish ko'nikmasi faqat to'g'ri grammatik gap tuzish emas, balki suhbatni davom ettirish, fikrlarni mantiqiy bog'lash va muloqot davomida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yenga olish qobiliyatini ham o'z ichiga olishini ko'rsatadi.

Xorijiy tilni o'zlashtirish nazariyasi bo'yicha mashhur olim Stephen Krashen (1985) "Input Hypothesis" nazariyasida til o'rganishning asosiy manbai tushunarli til materiali ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, talabalar o'z darajasidan biroz yuqoriroq bo'lgan til birliklarini muntazam eshitib va o'qib borsalar, tilni tabiiy ravishda o'zlashtiradilar. Krashen shunday yozadi: "We acquire language when we understand messages" ("Biz tilni xabarlarining mazmunini tushungan paytimizda o'zlashtiramiz"). Biroq, faqat kiruvchi ma'lumotlar bilan cheklanib qolish gapirish ko'nikmasining to'liq rivojlanishini ta'minlay olmaydi.

Shu nuqtai nazardan, kanadalik olim Merrill Swain (1985) "Output Hypothesis" nazariyasini ilgari surdi. U til o'rganishda faol nutqiy amaliyotning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Swainning fikricha, o'quvchilar gapirish jarayonida o'z bilimlaridagi bo'shliqlarni sezaдилar va ularni to'ldirishga harakat qiladilar. Olimaning ta'kidlashicha:

“Producing language pushes learners to process language more deeply” (“Nutq ishlab chiqarish o‘quvchilarni tilni yanada chuqurroq qayta ishlashga undaydi”). Demak, talabalarga dars davomida imkon qadar ko‘proq gapirish vaziyatlarini yaratish zarur.

Gapirish ko‘nikmasini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv alohida o‘rin tutadi. Jack C. Richards (2006) kommunikativ til o‘qitish metodikasining asosiy maqsadi til haqidagi bilimlarni emas, balki til yordamida samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, darslarda rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, guruhli munozaralar va loyiha ishlari kabi faol metodlardan foydalanish talabalarni muloqotga jalb qiladi va ularning gapirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, Jeremy Harmer (2007) gapirish ko‘nikmasining muvaffaqiyatli shakllanishi uchun motivatsiya va psixologik muhit muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etadi. Olimning fikricha, talabalar xato qilishdan qo‘rqadigan muhitda erkin gapira olmaydilar. Shu sababli o‘qituvchi darsda qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi atmosfera yaratishi lozim. Harmer shunday yozadi: “Students are often reluctant to speak because they are shy and afraid of making mistakes” (“Talabalar ko‘pincha uyatchanlik va xato qilishdan qo‘rqish sababli gapirishga ikkilanadilar”).

Oriental universitetida olib borilgan amaliy kuzatishlar ham mazkur nazariy qarashlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Universitetning ingliz tili darslarida kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda talabalar muntazam ravishda juftlik va guruhli ishlarda qatnashadilar. Xususan, “Debates”, “Role Plays”, “Case Studies”, “Problem Solving Tasks” va “Presentations” kabi faoliyat turlari talabalarni ingliz tilida faol muloqot qilishga undaydi. Bunday metodlar orqali talabalar nafaqat lug‘at boyligini oshiradilar, balki o‘z fikrlarini mantiqiy bayon qilish, suhbatni davom ettirish va auditoriya oldida erkin nutq so‘zlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Universitet tajribasi shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy ma’ruza usullariga nisbatan interfaol metodlardan foydalanilgan mashg‘ulotlarda talabalarning nutqiy faolligi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi. Masalan, guruhlarda ishlash jarayonida talabalar o‘zaro fikr almashadilar, savollar beradilar va muammolarni birgalikda hal qiladilar. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasi rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham gapirish ko'nikmasini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, video konferensiyalar, onlayn muhokamalar, mobil ilovalar va sun'iy intellektga asoslangan platformalar talabalarga auditoriyadan tashqarida ham ingliz tilida muloqot qilish imkoniyatini yaratadi. Bu esa til amaliyotining davomiyligini ta'minlaydi va o'quvchilarning nutqiy tajribasini boyitadi.

Yuqoridagi ilmiy-nazariy qarashlar va Oriental universiteti tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv, muntazam nutqiy amaliyot, interfaol metodlar, motivatsion ta'lim muhiti hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillarning uyg'unlashuvi talabalarning xorijiy tilda erkin va samarali muloqot qilish kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida xorijiy til darslarini tashkil etishda mazkur metodik yondashuvlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qismi: Xorijiy tillarni o'qitishda talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida o'rganilgan ilmiy-nazariy manbalar hamda Oriental universiteti tajribasi shuni ko'rsatdiki, gapirish ko'nikmasini samarali shakllantirish uchun kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar va talaba markazli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar natijasida Dell Hymes, Stephen Krashen, Merrill Swain, Jack C. Richards va Jeremy Harmer kabi olimlarning ilmiy qarashlari xorijiy til ta'limida muloqotga yo'naltirilgan yondashuvning samaradorligini tasdiqlashi aniqlandi. Xususan, talabalarga muntazam ravishda nutqiy amaliyot yaratish, juftlik va guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar, munozaralar hamda taqdimotlar tashkil etish ularning og'zaki nutq faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Oriental universiteti misolida olib borilgan kuzatishlar ham kommunikativ metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning ingliz tilida erkin fikr bildirish, suhbatni davom ettirish va auditoriya oldida nutq so'zlash ko'nikmalarini sezilarli darajada

rivojlantirishini ko'rsatdi. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish talabalarning darsdan tashqari vaqtlarda ham xorijiy tilda muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirishi aniqlandi.

Shunday qilib, xorijiy til ta'limida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik asoslari kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda interfaol metodlar, autentik kommunikativ vaziyatlar, motivatsion muhit va innovatsion texnologiyalar muhim o'rin egallaydi. Mazkur yondashuvlarning amaliyotga samarali tatbiq etilishi talabalarning xorijiy tilda erkin muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Shaxnoza Xakimjanovna Yusupaliyeva. BO'LAJAK MUHANDISLARNING INGLIZ TILI OG'ZAKI NUTQ KOMPETENTSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. (2025). Научный информационный бюллетень, 7(1), 826-830. <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.ifx.82451>
2. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / Ed. by J.B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269–293.
3. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.
4. Krashen S.D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. – London: Longman, 1985. – 119 p.
5. Swain M. Communicative Competence: Some Roles of Comprehensible Input and Comprehensible Output in Its Development // Input in Second Language Acquisition / Ed. by S.M. Gass, C.G. Madden. – Rowley, MA: Newbury House, 1985. – P. 235–253.
6. Richards J.C. Communicative Language Teaching Today. – New York: Cambridge University Press, 2006. – 47 p.
7. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – 4th ed. – Harlow: Pearson Education Limited, 2007. – 448 p.
8. Samiyeva, Zukhra Ilkhomovna. "AN INNOVATIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING." SHOKH LIBRARY 1.13. 2025.

9. Yakhshimuratova, Shirinoy, and Markhabo Abdullayeva. "THE METHOD OF CROSS-CULTURAL COMPARISON IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS. IQRO INDEXING, 19 (01), 482-485." 2025,